

Kvinderne under Jesu kors

Af Jens Bruun

I løbet af mine godt 24 år som sognepræst i Løjt blev jeg stedse mere optaget af dels den pragtfulde sengotiske altertavle dér, dels de middelalderlige altertavler i det hele taget. Mine studier af tavlen bragte mig i forbindelse med Sissel F. Plathe, kunsthistoriker og museumsinspektør ved Nationalmuseet. Vi var fælles om fascinationen af middelalderaltertavlerne, men især fælles om savnet af en ordentlig oversigt over bestanden i Danmark, som kunne muliggøre eller lette dyberegående forskning og formidling. Vi besluttede at gå i et frit og ikke-institutionelt partnerskab om at gøre noget ved det. Som pilotprojekt blev de middelalderlige altertavler i Haderslev Stift fotograferet, opmålt og beskrevet; altertavler forstået i bredeste forstand, idet ethvert fragment er medtaget, og uanset hvor det befinder sig. Resultaterne blev løbende lagt i en database, som ligger frit tilgængelig på internettet.¹ Afsluttende blev materialet udgivet i bogform som et katalog suppleret med en række fortrinsvis kunsthistoriske artikler om middelalderaltertavlerne.²

Et katalog over altertavlerne i ét af landets 10 stifter var naturligvis en torso, så vi besluttede hurtigt at søge mod et komplet, landsdækkende katalog. Jeg sagde farvel til præstegerningen for at kunne arbejde fuldtids med det store projekt. Ved mange gode kræfters hjælp lykkedes planerne, og i 2008 blev databasen i princippet afsluttet (den ajourføres dog stadig løbende). Den dannede da udgangspunkt for den samlede bogudgave.³

Med dette i hus besluttede jeg at undersøge veje og inspirationskilder til de middelalderlige altertavler i Danmark ved at gå baglæns i tid og rum fra Reformationen til Oldkirken. Planerne blev fremmet af studieophold i Rom, Athen og Venedig. Jeg valgte Løjttavlens ho-

1. www.altertavler.dk: *Danmarks middelalderlige Altertavler*. En registrant ved Sissel F. Plathe og Jens Bruun.

2. Sissel F. Plathe og Jens Bruun: *Middelalderlige Altertavler i Haderslev Stift. Temaer og Katalog*, Herning 2003.

3. Sissel F. Plathe og Jens Bruun: *Danmarks Middelalderlige Altertavler – og anden billedbærende kirkeudsmykning af betydning for liturgien og den private andagt. Et katalog*, 1-2, Odense 2010.

Fig. 1. Jomfru Maria og Johannes under Jesu kors. Låg til relikviebeholder, celleemalje, byzantinsk, 600- eller 700-tallet. Metropolitan Museum of Art, New York.

vedmotiv, *Den Figurige Golgatascene*, som særligt studeret emne, og resultatet foreligger nu i bogform.⁴

Den følgende studie undersøger i forlængelse heraf et delmotiv i Golgatasenen fortrinsvis ud fra det danske materiale.

Kvinderne under Jesu kors

Den billedlige fremstilling af personerne under Jesu kors på Golgata går tilsyneladende helt fra begyndelsen ad to forskellige spor.

Det ene spor er det til det yderste forenkledte motiv, der alene rummer den korsfæstede Jesus, hans mor, Jomfru Maria, og vennen og disciplen, samt senere efter traditionen evangelisten, Johannes; de to står sørgende på henholdsvis højre og venstre side af korset (fig. 1 og 2).

At netop de to er faste personer under korset hænger sammen med Jesu ord fra korset, der overlader de to i deres gensidige varetægt (Joh 19,26-27). Som sørgende er de fanget ind i øjeblikkets gru; hyppigst

4. Jens Bruun: *Den Figurige Golgatascene. En rejse gennem kristendommens kunsthistorie*, Højbjerg 2012.

Fig. 2. Ikon med korsfæstelsesgruppe. De ældste farvelag er fra 800-tallet, de yngste fra 1200-tallet. Det Byzantinske Museum, Athen.

peger Maria med højre hånd op på Jesus, mens Johannes har hånden under kind. Men skønt motivet er rensset for enhver hentydning til de nærmere omstændigheder omkring Jesu korsdød, er det så betydningsmættet, at man kan aflæse hele den kristne fortælling deri. Kronologisk, i læseretningen. På den ene side står hans mor, den jordiske kvinde, der gav ham liv; på den anden ham der bragte budskabet om Frelseren ud i »alverden«, i tid og i rum. I Danmark kender vi motivet fra 1200-tallets gyldne altre og frem til Reformationen – og videre endda.

Det andet og formentlig lidt senere spor er det, der ønsker at fremstille omstændighederne, så beskueren får indtryk af den *historiske* begivenhed, på Golgata, den langfredag, i begyndelsen af 30'erne i det første århundrede. Her støtter man sig naturligvis først og fremmest til beretningerne i Det Nye Testamente, men også træk fra de apokryfe evangelier bliver inddraget. Her stod man så med et stort persongalleri af Jesu venner og fjender: de to røvere som blev korsfæstede sammen med Jesus, mænd og kvinder, romerske soldater og øvrigheds personer, jødiske notabiliteter, nogle navngivne, andre anonyme men omtalt for deres handlinger. Hvordan skulle man så fordele dette opbud på billed-

Fig. 3. En af de tidligste fremstillinger af Den Figurrige Golgatascene; personerne under korsene har endnu ikke alle fundet deres senere faste pladser. Illumination i et syrisk evangeliehåndskrift fra 586. Biblioteca Medicea-Laurenziana, Firenze.

fladen? På de ældste gengivelser har dette spørgsmål tydeligvis endnu ikke fundet sin faste løsning (fig. 3 og 4).

Jomfru Maria beholder sin plads på Jesu højre side, mens Johannes kan findes enten på sin vante plads fra krucifiksgrupperne, altså på den venstre eller flyttet over til Maria på den højre; herved synliggøres hans nye opgave som en beskyttende søn for Jomfru Maria. En gruppe af kvinder kan endnu ses på den venstre side. Fast struktur på fremstillingen fik man først, da man inddrog Jesu store domsprædiken i slutningen af Matthäusevangeliet (25,31-46). Her finder man de velsignede på hans højre side og de forbandede på hans venstre. Overført på korsfæstelsesscenen bliver det til en opdeling af billedfladen i en »god« og en »ond« side, med Jesu kors som skillelinje. Dermed opstod det motiv, der kendes som Den Figurrige Golgatascene, og som fandt vid udbredelse i middelalderens romersk-katolske verden. På danske altertavler finder vi det som det hyppigst benyttede motiv fra midten af 1400-tallet og frem til Reformationen i 1520erne og 30erne.

Inden blikket i dansk sammenhæng vendes mod de kvinder, der, ud over Jomfru Maria, står under Jesu kors i Den Figurrige Golgatascene – hvem de er, og hvilken rolle de spiller i begivenhederne langfredag – vil jeg kort vende opmærksomheden mod nogle få af de litterære kilder, oldkirkelige som middelalderlige, hvor altertavlernes skabere har kunnet hente inspiration.

Oldkirkelige kilder

De fire nytestamentlige evangelier fortæller forskelligt om, hvem kvinderne er.

Matthæus- og Markusevangelierne (Matt 27,55-56; Mark 15,40-41) er enige om, at der var tre kvinder, som dog ikke stod under korset,

Fig. 4. Skønt billedfladen tydeligt er delt mellem den »gode« og den »onde« side, står Johannes fortsat på den plads, han indtager i krucifiksgrupper; Jomfru Maria støttes af sine halsøstre, mens Maria Magdalene løfter hænderne i gru. Byzantinsk ikon i S. Katharina-klostret i Sinai, sent 1200-tal.

men så til på afstand sammen med mange andre kvinder, der havde fulgt Jesus fra Galilæa. De tre kvinder er: 1) Maria Magdalene, 2) Maria, mor til Jakob og Joses eller Josef, 3) Salome eller Zebedæussønnernes mor. Den førstnævnte Jakob, af Markus benævnt den Lille, er formentlig identisk med de evangeliske apostellisters Jakob, Alfæus' søn; han kaldes også den Yngre. Zebedæussønnerne er Jakob (den Ældre) og hans bror Johannes.

Lukasevangeliet (23,49) nævner ingen navne, blot »de kvinder, som var fulgt med ham fra Galilæa.«

*Johannesevangeliet*s græske tekst er uklar om, hvor mange kvinder, der var til stede; afhængigt af tegnsætningen kan der være to, tre eller fire; den danske oversættelse bevarer uklarheden (19,25). Den sandsynligste mening er, foruden Jesu mor, som kun Johannes nævner: 1) hans mors søster, 2) Maria, Klopas' hustru, 3) Maria Magdalene. Johannes skriver desuden som den eneste, at de stod »ved Jesu kors«, hvilket formentlig må betyde tæt på. At Johannesevangeliet, og især dets kapitel 19, i det hele taget har været den største inspiration for alt-tertavlernes fremstilling af Jesu lidelseshistorie, gælder formentlig ikke mindre kvindernes rolle.

Det apokryfe *Nikodemusevangelium* fra 300-tallet lægger intet til, når det, i lighed med de tre første evangelier, fortæller, at »Hans [Jesu] bekendte stod noget derfra, og kvinderne var kommet fra Galilæa for at se dette.«⁵

Maria Magdalene nævnes i de tre af evangelierne som en af kvinderne under korset og i alle fire som en af dem, der kommer til den tomme grav påskemorgen; desuden fortæller Lukas, at Jesus havde uddrevet otte dæmoner af hende (8,2). Men hvem hun i øvrigt er og hvorfor hun har denne centrale rolle ved Jesu død og opstandelse, fortælles ikke; hendes tilnavn betyder blot at hun var fra byen Magdala, som formodentlig har ligget på vestbredden af Genezaret sø og dermed været besøgt af Jesus.

Traditionen og fantasien har dog arbejdet videre med disse spørgsmål, med det resultat at Maria Magdalene ses som identisk med kvinden med salvekrukken, som der berettes om i alle fire evangelier, i de tre første dog uden at nævne noget navn. Matthæus (26,6-7) og Markus (14,3) beretter om en kvinde, der kommer ind i Simon den Spedalskes hus, hvor Jesus opholder sig, og dér salver hans hoved; hos Lukas er værten en unavngiven farisæer, og fortællingen udvides dels til, at kvinden »levede i synd«, altså er prostitueret, og dels til at hun salver Jesu fødder (7,37-38). Johannesevangeliet nævner ikke prostitutionen, men følger til (11,1-2 og 12,1-3), at kvinden er dén Maria, som er søster til Martha og Lazarus, og at salvingen finder sted i deres hus i Betania.

Så vidt de oldkirkelige kilder.

Middelalderlige kilder

Legenden fra 1300-tallet om Den hellige Familie benævner evangelierens Maria nummer to Maria Kleofas efter hendes far, ligesom Salome⁶ anses for også at hedde Maria til fornavn, med tilnavn som Salomas' datter. Begge disse Maria'er anses for halvsøstre til Jomfru Maria, børn af Annas andet og tredje ægteskab (fig. 5).

Disse slægtsforhold genfindes i *Meditationes Vitae Christi* (Meditationer over Kristi Liv), ligeledes fra 1300-tallet; det er et af middelalderens mest indflydelsesrige skrifter. Forfatterskabet var tidligere

5. Pilatusakterne 1, 11,3. I: Søren Giversen: *Oldkristne Tekster*, III: De apokryfe Evangelier. Herning 2002, s. 430.

6. Salome omtales to gange i Markusevangeliet: i 15,40 som en af kvinderne under korset, og i 16,1 som en af kvinderne ved graven, ingen af stederne med nærmere identifikation.

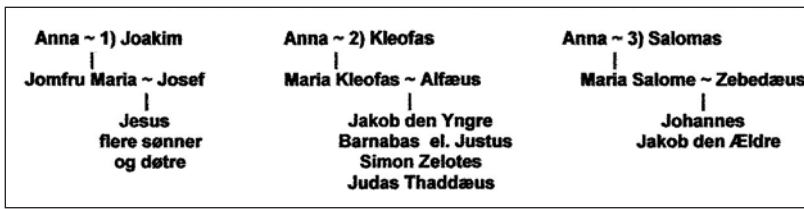

Fig. 5. Slægtstavle ifølge legenden om Annas tre ægteskaber.

tilskrevet S. Bonaventura, og forfatteren kaldes derfor også Pseudo-Bonaventura.

Nær korset, sammen med Vor Frue, stod også Johannes og Magdalene og Vor Frues to søstre, dvs. Maria Jakobi og Salome og måske andre tillige; alle, især Magdalene, Jesu elskede discipel, græd voldsomt og var utrøstelige over deres elskede Herre og Mester. [...] Mens vor ærværdige Frue Maria, så vel som Johannes, Magdalene og Herrens moders søstre, sad på den ene side af korset og uophørligt iagttog Herren Jesus, der således hang mellem tyvene, nøgen, plaget, død, af alle forladt ...⁷

Stor betydning, ikke mindst i Norden, må tillægges Den hellige Birgitta af Vadstena (o. 1303-1373), hvis visioner efter hendes diktat blev nedskrevet på latin som *Revelationes coelestes* (Himmelske Åbenbaringer).

Da jeg [Birgitta], opfyldt af sorg, betragtede deres [bødlernes og soldaternes] grumhed, så jeg hans sønderknuste moder ligge på jorden, ligesom skælvende og halvdød. Johannes og hendes søstre trøstede hende, hvor de stod ikke langt fra korset på den højre side. Den nye smerte, jeg da følte, nemlig medlidenheden med Jesu allerhelligste moder, greb mig så dybt, at det var som om et hvast sværd trængte ind i mit hjerte under grænseløs bitterhed. Omsider rejste hun sig, hans smertefyldte moder, med kroppen ligesom vågnet, og så på sin Søn. Hendes søstre holdt hende oppe, og hun stod dér, aldeles lamslået af sin sorg, ja som død, levende

7. Oversat efter den engelske udgave: *Meditations on the Life of Christ. An Illustrated Manuscript of the Fourteenth Century*. Paris, Bibliothèque Nationale, Ms. ital. 115, transl. Isa Ragusa and Rosalie B. Green, Princeton University Press (1961) 1977, s. 335 og 338.

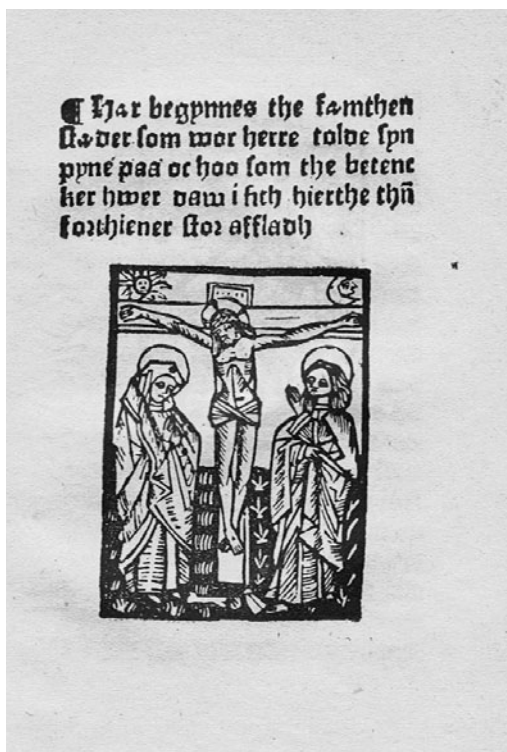

Fig. 6. Jesu Passionsvandring (1509), titelblad:
 »Her begyndes de femten steder som Vor Herre tålte sin pine på, og hvo som det betænker hver dag i sit hjerte fortjener stor aflad«.

gennemboret af smertens sværd. Da hendes Søn så hende og sine andre venner græde, anbefalede han hende med sorgfuld røst til Johannes, og det fremgik af såvel hans gebærder som røst, at hans hjerte af medlidenhed med moderen gennemboredes af smertens hvasse pil.⁸

På dansk har vi *Jesu Passionsvandring* fra 1509, en af de tidligste bøger trykt på dansk i Danmark (fig. 6). Den er et af den sene middelalders populære, folkelige opbyggelsesskrifter. Det fortælles heri, hvordan Jomfru Maria femten år efter Jesu død og himmelfart foretager en pilgrimsvandring til de femten steder, hvor han blev pint. Skriftet følger det samme skema som adskillige passionsaltertavler i Danmark, fra Nadveren til Begravelsen.

8. Oversat efter: Den heliga Birgitta: *Himmelska uppenbarelser*, VII. Bog, Kap. 15. Til svenska av Tryggve Lundén, bind III, Malmö 1958, s. 226-227.

Da befalede Vor Herre Jesus sin velsignede moder Jomfru Maria i Sankt Johannes' varetægt og sagde: Kvinde, se din søn. Johannes, se din angerfulde moder. Da talte Jomfru Maria et sorgfuldt ord og sagde: Hvilken sorg er det mig, at jeg i dag bortskifter min Herre og min Gud for en af hans fattige tjenere. Jeg bortskifter i dag Guds Søn fra Himmelen og min kæreste søn for en fattig fiskersøn. Da så Jomfru Maria op til korset til sin kære søn og sagde: I sandhed Guds Søn, du er min tilflugt og min frelser, du er mit velsignede blod og jeg er din mø, for dig fødte [jeg] foruden al ve. Da så Jomfru Maria op til korset til sin eneste søn; der hun så, at hans pine var ham så stor, da brast Jomfru Marias øjne og græd blodige tårer.⁹

Kvinderne under korset

Som det fremgår af kilderne er der enighed om, at der foruden Jomfru Maria var i hvert fald tre kvinder til stede under korset: Jomfru Marias to halvsøstre, Maria Kleofas og Maria Salome, samt Maria Magdalene. Gruppen kaldes ofte blot De tre Maria'er. Hvordan forholder de danske middelalderlige altertavler sig så til disse kilder; i hvor høj grad er de inspireret af dem?

Kvinderne, om tre, færre eller flere, optræder altid på altertavler med Den Figurige Golgatascene i midtskabet, og naturligvis altid på den »gode« side sammen med Jomfru Maria og Johannes. En enkelt tavle, i Vålse kirke, navngiver alle kvinderne: MARIA MATER XPI (Kristi moder) IOHANNES EVANGELISTA MARIA MAGDALENE MARIA SALOME MARIA CLEOPH. I alt findes der 83 tavler med kvinderne i udskaarne figurer, de 27 har tre kvinder, 24 har færre og 31 har flere under korset.

Ingen af Jomfru Marias to halvsøstre har særlige kendetegn eller attributter. Ifølge kilderne er de ganske upåfaldende hustruer og mødre til henholdsvis fire og to sønner (som dog næsten alle blev disciple af Jesus). Halvsøstrene er derfor ofte klædt som gifte kvinder i en enkel kjole eller kappe og med håret dækket af hovedlin eller hætte (fig. 7); det er ikke til at sige, hvem der er hvem af figurene. Deres rolle i dramaet på Golgata indskrænker sig tilsyneladende til deres blotte tilstedeværelse. Oftest er begges opmærksomhed rettet mod Jomfru Maria, idet den ene støtter hende sammen med Johannes. Der er dog

9. *Jesu Passionsvandring*. Opbyggelsesskrift trykt i København 1509 af Gotfred af Ghe-men. Faksimiletryk ved H. O. Lange. Aarhus 1915, fol. 19v-20v i lettere moderniseret sprogdragt.

Fig. 7. Jomfru Maria, De tre Maria'er og Johannes under Jesu kors. Jomfru Marias to halvsøstre har al deres opmærksomhed samlet om hende, den ene støtter hende sammen med Johannes, den anden ser medlidende til. Maria Magdalene omfavner korset. Detalje af altertavlen 1525 i Hornslet Kirke.

mange afvigelser fra denne idealbeskrivelse. Oftest har altertavleværkstedet forholdt sig aldeles frit, både hvad angår klædedragt, hovedtøj og handling.

Fig. 8, 9, 10. Maria Magdalene med salvekrukken. På altertavlerne i kirkerne Halting på Djursland (1495) og Sevel (1515) samt figur i Hillerslev (1515).

Maria Magdalene

Anderledes med den tredje Maria, Magdalene, hun kan næsten altid identificeres med stor sikkerhed. Ét kendetegn på Maria Magdalene er, at hun kan bære på en salvekrukke, altså er fremstillet som kvinden, der salver Jesus (fig. 8, 9 og 10).

Et andet kendetegn er, at Maria Magdalene ofte er klædt efter nyeste, senmiddelalderlige, mode i en kostbar, stofrig, nedringet kjole med puffer på ærmerne; hendes hår kan være løst udslået eller dækket af en pompøs hovedbeklædning (fig. 11, 12 og 13). Maria Magdalene som en kostbart klædt kvinde har ikke noget direkte bibelsk forlæg. Højest kan man pege på, at en prostitueret må være kostbart og udfordrende klædt for at kunne tiltrække velhavende kunder. Derimod har den store

Fig. 11, 12, 13. Den kostbart modeklædte Maria Magdalene. På altertavlerne i kirkerne Arrild (o. 1500), Viborg Søndre (1515-1520) og Øster Løgum (1520).

legendesamling, *Legenda Aurea*,¹⁰ fra o. 1260 meget at berette om Maria Magdalene. Ifølge den havde hun og hendes søskende, Martha og Lazarus, der var af kongelig afstamning, arvet store rigdomme efter deres forældre, bl.a. landsbyen Betania. Mens de to søskende var optaget af henholdsvis praktiske og militære gøremål, hengav Magdalene sig fuldstændigt til kødets lyster.

Endelig kan Maria Magdalene fremstilles som en kvinde, der omfavner Jesu kors (fig. 14, 15 og 16); dette har sit nærmeste evangeliske forlæg i beretningen om de to søstre, Martha og Maria, som Jesus besøger, og hvor Martha tager sig af de gæstevenskabelige forpligtelser, mens Maria sætter sig ved Jesu fødder for at lytte til hans ord. Kun Lukasevangeliet fortæller dette (10,38-42).

Ud fra disse tre kriterier, der ofte er kombinerede, lader Maria Magdalene sig identificere på 59 tavler, heraf ni med salvekrukke, 20 med kostbar klædning og hele 30 hvor hun omfavner korset. Der kan ikke

10. Jacobus de Voragine: *The Golden Legend, Readings on the Saints*, transl. William Granger Ryan, I-II (1993), Princeton 1995, kap. 96.

Fig. 14, 15, 16. Maria Magdalene omfavner Jesu kors. På altertavlerne i kirkerne Fousing (o. 1500), Tranderup (1500-1525) og Nørholm (1505-1520).

aflæses noget sikkert om de tre kriteriers tidsmæssige sammenhænge; kun at Magdalene som kvinden, der omfavner korset, hyppigst forekommer på tavler, hvor der er flere end tre kvinder samlet.

Den eller de 'overtallige' kvinder

Som nævnt rummer godt en tredjedel af de altertavler, der behandles her, flere end tre kvinder ud over Jomfru Maria under Jesu kors. Hvis vi går ud fra, at De tre Maria'er er en nogenlunde fast gruppe, hvilken funktion kan de øvrige da tænkes at have? Det enkleste svar er naturligvis, at der var plads til flere, at bestilleren gerne så så mange figurer på tavlen som muligt. Men der kunne også tænkes mere indholdsmæssige grunde.

En af de 'overtallige' kvinder kan umiddelbart navngives, nemlig Veronika, som optræder på tre tavler, Hejls, Arrild og Rønnede. Sædvanligt hører hun ikke til i en Golgatas scene, legenden om Veronika er entydigt knyttet til Korsbæringen; dér fortælles det, at en kvinde rakte et klæde til Jesus, så han kunne tørre sveden af ansigtet under korsets tunge byrde; da han gav hende klædet tilbage, var hans ansigt afbildet på det – det sande billede, eller på latin-græsk *vera iconia*, der så blev

Fig. 17, 18, 19. Veronika med Svededugen. På altertavlerne i kirkerne Hejls (1471), Arrild (o. 1500) og Rønnede (o. 1500).

kvindens navn: Veronika. Men i disse tre tilfælde er hun altså fulgt med til Golgata, hvor hun fremviser et mirakel i form af svedekluden med Jesu portræt, med eller uden tornekrone. Det bryder med den evangeliske nøgternhed, der trods personmylderet sædvanligvis præger den realistisk tegnede, historiserende Golgatascene.

Til slut skal omtales en navnløs kvinde, der på forskellig vis klart adskiller sig fra de øvrige; hun optræder, afhængigt af hvordan man afgrænser hendes fremtoning, på en halv snes tavler. Hun synes ikke at være en del af selve det grufulde »historiske« optrin på tavlen, deltager eksempelvis ikke i omsorgen for Jomfru Maria, der er faldet i afmagt. Hun er som regel meget enkelt klædt, og fra sin placering yderst til venstre i midtfeltet synes hun at tænke dybere og med længere perspektiv end de øvrige over de forfærdende hændelser (fig. 20 og 21);

Fig. 20, 21. Den 'overtalende', reflekterende kvinde. På altertavlerne i kirkerne Rise på Ærø (1475-1500) og Skanderup (o. 1500).

hun udgør på den måde et fikspunkt for beskueren, der tillader ham på én gang at stå midt i den myldrende, uoverskuelige henrettelsesscene og samtidig have bevidsthed om dens frelseshistoriske perspektiv. Der er noget post-påske over hende.

En enkelt af disse kvinder, på altertavlen i Løjt Kirke, adskiller sig fra de øvrige, samtidig med at hun yderligere tydeliggør den 'overtalende' kvindes funktion (fig. 22). Fra sin placering lige under Jesu kors retter hun en direkte appel til enhver tids beskuer om en personlig, eksistentiel refleksion over Jesu død på korset. Kvinden i Løjt kan formentlig ses som udsprunget af den lægmandsbårne fromhedsbevægelse *Devotio Moderna*, der fra sit udgangspunkt i Nederlandene i det sene 1300-tal vandt indflydelse i store dele af Nordeuropa.

Anvendt grundforskning

Denne artikel skulle gerne tjene to formål. Det ene er naturligvis at viderebringe de indsigter i et delmotiv af de middelalderlige altertavlers fremstilling af Jesu død, som fremgår af ovenstående.

Det andet er at pege på de muligheder, der ligger iden nye, komplette registrering af Danmarks middelalderlige altertavler. Artiklen bygger i vid udstrækning på statistisk materiale, der er hentet herfra. Bogudgaven kan naturligvis benyttes, om end med noget besvær. Men mest effektivt er det at benytte sig af databasen på internettet (se note 1); her kan man ved hjælp af søgefunktionerne hurtigt skaffe sig et

Fig. 22. Den 'overtallige', appellerende kvinde på altertavlen fra 1520 i Løjt Kirke.

overblik over forekomsten af et bestemt motiv. Dertil kommer det omfattende illustrationsmateriale i databasen, der kan rumme op til 20 billeder, med tilsvarende detaljeringsgrad, af f.eks. en altertavle. Endelig skal det tilføjes, at databasen løbende bliver ajourført med nyopdagede emner, henvisninger til ny litteratur på området og ikke mindst supplerende oplysninger fra brugere.

Hvor intet andet er anført, er billederne optaget af forfatteren.